

**Մարինե Կիրակոսյան
Դասախոս**

**Ասպիրանտ (ԻԳ. 00.02 Քաղաքական ինստիտուտներ և
գործընթացներ, միջազգային հարաբերություններ),
Երևանի Վ. Բրյուսովի անվան պետական
լեզվահասարակագիտական համալսարան
kirakosyan.marine@gmail.com**

**ԺՈՂՈՎՐԴԱՎԱՐԱՑՄԱՆ ԽԹԱՆՄԱՆ ՀՆԱՐԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՆ ՈՒ ՄԱՐՏԱՀՐԱՎԵՐՆԵՐԸ
ՀԵՏԿՈՆՖԼԻԿՏԱՑԻՆ ՀԱՍԱՐԱՎՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ. ԱՐՑԱԽԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԴԵՊԸՐ**

Հոդվածում ներկայացվում են հետկոնֆլիկտային հասարակություններում ժողովրդավարացման հիմնական մարտահրավերները, ինչպես նաև արտաքին ազդեցության լծակները, որոնցով միջազգային դերակատարները կարող են ուղղորդել նոր վարչակարգի ձևավորումը: Քանզի միջազգային կառավարումը կիրառվում է զինված բախումների կանխման և պետության կառուցմանն աջակցության նպատակով, զեկույցի նպատակն է պարզել դրա արդյունավետությունն Արցախի դեպքում, որի 25-ամյա պետականության ձեռքբերումները բացառապես տեղի իշխանությունների ակտիվ ջանքերի, հասարակության ինքնակազմակերպման և ռազմական հզոր ներուժի արդյունք են:

Բանալի բառեր. Ժողովրդավարացում, հետկոնֆլիկտային հասարակություն, միջազգային վերահսկողություն, ՄԱԿ, Արցախի Հանրապետություն

*Маринэ Киракосян
Ереванский государственный университет языков
и социальных наук им.В.Брюсова*

**ВОЗМОЖНОСТИ И ВЫЗОВЫ ДЕМОКРАТИЗАЦИИ В ПОСТКОНФЛИКТНЫХ ОБЩЕСТВАХ НА
ПРИМЕРЕ АРЦАХСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

В статье представлены основные проблемы процесса демократизации в постконфликтных обществах, а также влияние внешних факторов, которые позволяют международным субъектам направлять формирование нового режима. Поскольку международное управление используется для предотвращения вооруженных столкновений и построения государства, цель доклада заключается в том, чтобы выяснить его эффективность в случае Арцаха, 25-летние достижения государственности которого являются лишь результатом активных усилий местных властей, самоорганизации общества и мощного военного потенциала.

Ключевые слова: демократизация, постконфликтное общество, международный контроль, ООН, Республика Арцах

*Marine Kirakosyan
Yerevan Brusov State University of Languages
and Social Sciences*

**PERSPECTIVES AND CHALLENGES OF DEMOCRATIZATION IN POST-CONFLICT SOCIETIES.
THE CASE OF ARTSAKH**

The article presents the basic challenges of democratization in post-conflict societies. It focuses on direct and indirect leverages of foreign influence that enable international actors to direct the process of regime building. Since international administration is used to prevent armed clashes and promote statebuilding, the goal of the report is to find out its effectiveness in case of Artsakh, the 25-year statehood achievements of which are merely the result of active efforts by the local authorities, self-organization of the society, and powerful military capabilities.

Keywords: democratization, post-conflict society, international supervision, UN, the Republic of Artsakh

ՄԱԿ-ի որդեգրած չեզոքության սկզբունքի աստիճանական անկումը և հակամարտության տարածքներում ավելի ակտիվ ներգրավվածությունը՝ ընդհուպ ժողովրդավարական պետության կառուցման գործընթացին լայնամասշտաբ աջակցությունը, ակնհայտ դարձավ 1990-ականների կեսին: Հետևյալ փուլի տարածվածությունները սկսեցին կենտրոնանալ ոչ միայն «բացասական» խաղաղության (զինված հակամարտության բացակայություն), ինչպես ավանդական խաղաղապահ առաքելությունները, այլև՝ «դրական» խաղաղության (արդարադատության, անաչառության և ժողովրդավարական կառավարման ապահովում) հաստատման վրա¹: Ժողովրդավարական կառավարումը սկսեց դիտարկվել որպես հետևյալ փուլի խաղաղության տեսականությունն ապահովող վճռորոշ գործոն: Նույնիսկ ձևավորված են դրա տեսական հիմքերը՝ *Ժողովրդավարական խաղաղության տեսություն*², որի համաձայն պատերազմների ու լայնամասշտաբ բռնությունների տեղի ունենալու հավանականությունն անհամեմատ ցածր է ժողովրդավարական արժեքներ դավանող հասարակություններում:

Գաղափարը զգալիորեն ամրապնդվեց ՄԱԿ Գլխավոր քարտուղարի երկու առանցքային զեկույցներում՝ «Խաղաղության օրակարգ»³ և «Ժողովրդավարացման օրակարգ»⁴: Առաջինում նշվում է զինված հակամարտություններում ներգրավման ժամանակ ՄԱԿ-ի լիազորությունների և գործառույթների ընդլայնման անհրաժեշտության մասին՝ միաժամանակ փաստելով, որ «Ժողովրդավարական սկզբունքների նկատմամբ հարգանքը հասարակական գոյության բոլոր մակարդակներում՝ համայնքներում, պետություններին ներսում, պետությունների համայնքում, առանձնահատուկ կարևոր է»: «Ժողովրդավարացման օրակարգում» ընդգծվում է, որ ժողովրդավարական ինստիտուտները և գործընթացները մրցակցային շահերը տեղափոխում են խոսույթի հարթություն և տրամադրում փոխզիջման հասնելու միջոցներ, որոնք պետք է հարգեն բանավեճի բոլոր կողմերը՝ այդպիսով նվազագույնի հասցնելով շահերի տարբերությունների կամ հակասությունների վերաճումը զինված բախումների կամ առճակատման: Չեկույցում մատնանշվում է նաև ՄԱԿ-ի աճող դերակատարությունը ժողովրդավարացման գործընթացներում, մասնավորապես, ընտրություններին աջակցության և ժողովրդավարական ինստիտուտների կառուցման գործում:

Ժողովրդավարացման գործընթացի մարտահրավերները միջազգային վերահսկողության ներքո

Հետևյալ փուլի տարածվածություններում ժողովրդավարացման գործընթացներն արտաքին դերակատարների անմիջական ներգրավմամբ ունեն բարդ ընթացք և էապես տարբերվում են ժողովրդավարությանն անցման ավանդական ձևից⁵: Չնայած միջազգային կառավարումը կարող է զգալիորեն դյուրացնել ժողովրդավարացման ընթացքը՝ ժողովրդավարական ինստիտուտների ստեղծման, ժողովրդավարական արժեքների և մշակույթի ներմուծման ճանապարհով, այդուհանդերձ միջազգային դերակատարների կողմից պետական իշխանության տեսական իրականացումը կարող է առաջացնել պառակտում արտաքին և ներպետական իշխանությունների միջև և, ավելին, պատճառ դառնալ նորանկախ պետության՝ որպես ձախողված պետության որակմանը: Դա հատուկ է այն դեպքերին, երբ միջանկյալ կառավարում հաստատելիս միջազգային իշխանությունները չեն ապահովում առնվազն երեք նախապայմանի առկայություն. 1) կողմերի համաձայնության ձեռքբերում, 2) տարածքի ապագա կարգավիճակի կամ առնվազն դրա վերաբերյալ բանակցություններ սկսելու ժամանակացույցի նախանշում (ինքնորոշման հակամարտությունների դեպքում), 3) միջազգային իշխանություններից տեղի իշխանություններին լիազորությունների փոխանցման առնվազն նախնական ժամանակացույցի սահմանում:

Ինքնորոշման հակամարտությունների դեպքում արտաքին միջամտության համար առանցքային նշանակություն ունի «հյուրընկալող տարածքի» և/կամ մետրոպոլիայի

¹ Carati A., Sharing Sovereignty: Building Democracy by External Intervention, *ISPI Analysis*, N 142, October 2012, http://www.ispionline.it/it/documents/Analysis_142_2012.pdf.

² Danilovic V., Clare J., The Kantian Liberal Peace (Revisited), *American Journal of Political Science*, 51, 2, 2007, 397-414.

³ Croissant A., International Interim Governments, Democratization, and Post-Conflict Peace-building: Lessons from Cambodia and East Timor, *Strategic Insights*, January 2006, 5, 1, 1-18.

համաձայնության ձեռքբերումը, ինչն, ինչպես նշում է Զումը, գրեթե անհնար է հետևողական ֆիլիտային, որպես կանոն, թշնամական ընկալումները չթոթափած հասարակությունների դեպքում¹: Ակնհայտ է, որ դա փոխզիջումային լուծման հասնելու նախնական երաշխիքներից է, սակայն հակամարտության տեսակով, ընթացքով և կողմերի առանձնահատկություններով պայմանավորված կառավարումը կարող է հաստատվել նաև առանց երկկողմ համաձայնության: Եթե մետրոպոլիայի համաձայնության ձեռքբերումը օբյեկտիվ պատճառներով ոչ միշտ է հնարավոր (թեև իրավական առումով դա պարտադիր պայման չէ), ապա ինքնորոշվող ժողովրդի դեպքում դա անհրաժեշտ պայման է՝ առաջին հերթին ապահովելու միջազգային և տեղի իշխանությունների խաղաղ համակեցությունը: Այն դեպքում, երբ այդ երկուսի միջև առաջանում է անհամաձայնություն, ինչն առավել հաճախ օրակարգային հարցերի ոչ հստակ սահմանման և, արդյունքում, կառավարման տևական բնույթի պատճառ է, հնարավոր է նաև զինված բախումների վերսկսում, ինչպես դա եղավ Կոսովոյում 2004թ.:

Հետևողական ֆիլիտային միջավայրին հատուկ մեկ այլ խնդիր, որը կարող է խոչընդոտել ժողովրդավարացման գործընթացներին, կապված է նախկին թշնամիների միջև վստահության բացակայության և նոր ռազմական բախումների վերսկսման հնարավորության հետ՝ մասնավորապես հաշվի առնելով միջազգային կառավարմանը, որպես կանոն, նախորդող կոնֆլիկտի էսկալացիայի փուլը (Բոսնիայի Սրբերենիցա քաղաքում տեղի ունեցած ջարդերը, Արևելյան Թիմորի երկու տասնամյակ տևած օկուպացիան և անկախության հանրաքվեին հաջորդած ցեղասպանությունը, 1999թ. Զինված բախումները և ՆԱՏՕ-ի ռազմական միջամտությունը Կոսովոյում և այլն)²:

Այդուհանդերձ, ժողովրդավարացման գործընթացի հաջողությունը կամ ձախողումը պայմանավորող առավել վճռորոշ գործոն է հասարակության պատմական ժառանգությունը: Վերջինս, անկախ դրսևորման ձևից՝ էթնիկ բաժանումների, թույլ քաղաքացիական հասարակության, թե կառավարման ոչ պատշաճ համակարգի տեսքով, կարող է լինել խոչընդոտ ժողովրդավարացման ճանապարհին: Ինչպես նշում է Պրիդհեմը, ավտորիտար ժառանգությունը, մտածելակերպը և պրակտիկան ավելի կարևոր են, քան ինստիտուցիոնալ ձևերը, քանզի վերջիններս կարող են խարխիվել հարաբերականորեն կարճ ժամանակահատվածում³: Ինչ վերաբերում է միջազգային կառավարմանը, ապա պատմական ժառանգության ուժեղ ազդեցությունը և միջազգային դերակատարների՝ ավտորիտար միտումները վերացնելու արդյունավետությունը հնարավոր է գնահատել միջազգային իշխանություններից պետական իշխանություններին տարածքի կառավարման լիազորություններն ամբողջական փոխանցելուց հետո: Ժողովրդավարացման ուղղությամբ ցանկացած ձեռքբերում իրական կայացածության չափորոշիչ չէ, քանի դեռ դրա գործունակությունը չի դրսևորվել միջազգային վերահսկողության բացակայության պայմաններում:

Ի լրումն վերոնշյալի, ժողովրդավարացման գործընթացը հաճախ ուղեկցվում է ժողովրդավարական կառավարման առանցքային սկզբունքներից մեկի՝ իշխանությունների բաժանման սկզբունքի էական աղավաղումներով: Մասնավորապես, ինքնորոշման հակամարտությունների դեպքում արտաքին կառավարում կիրառելիս օրենսդիր, գործադիր և դատական իշխանությունների լիազորությունները վերապահվում են մեկ մարմնի՝ ՄԱԿ Գլխավոր քարտուղարի հատուկ ներկայացուցչին: Ժողովուրդն, ում անունից վերջինս գործում է, չի կարող վիճարկել Հատուկ ներկայացուցչի գործողությունները կամ հեռացնել նրան պաշտոնից: Իրաքում Կոալիցիայի վարչակազմը վայելում էր անձեռնմխելիություն Իրաքի դատարաններում: UNMIK-ի թիվ 47 (2000) կանոնակարգը UNMIK-ի և KFOR-ի կարգավիճակի, արտոնությունների և անձեռնմխելիությունների վերաբերյալ սահմանում էր ռազմական և քաղաքացիական միջազգային վարչակազմի անձեռնմխելիություն՝ ձեռքարկության և կալանքի ցանկացած տեսակից⁴: Դատավորների ու դատախազների հեռացումը պաշտոնից հիմնված է այնպիսի անորոշ

¹ **Zaum D.**, *The Sovereignty Paradox: The Norms and Politics of International Statebuilding*, US, Oxford University Press, 2007, pp. 58-59.

² **Tansey O.**, *Op. cit.*, p. 32.

³ **Pridham G., Galagher T.**, *Experimenting with Democracy: Regime Change in the Balkans*, Routledge, 2002, p. 11.

⁴ UNMIK/REG/2000/47, <http://www.unmikonline.org/regulations/2000/reg47-00.htm>.

չափանիշների վրա, ինչպիսիք են «լուրջ թերացումները» կամ «աշխատանքային պարտականությունների պատշաճ կատարման ձախողումը»¹: Ավելին, գործնականում Գլխավոր քարտուղարի հատուկ ներկայացուցիչը ոչ միայն հաշվետու չէ տեղի բնակչությանը, այլև վայելում է որոշակի անկախություն ՄԱԿ-ի կառույցներից: Օրինակ, 1999-2001թթ. Կոսովոյում Հատուկ ներկայացուցիչ պաշտոնը զբաղեցրած Բ. Քոուչները ամրապնդեց քաղաքական խորհրդականների իր կազմը՝ այդպիսով ստվերում թողնելով ՄԱԿ-ի քաղաքական հարցերով վարչությանը²:

Ուստի, չնայած միջազգային կառավարումը հետապնդում է ժողովրդավարության արմատավորման նպատակ իր իրավասության տակ գտնվող տարածքներում, ստանձնելով փոխնակ պետության (surrogate state) գործառույթներ, վերջիններս լիարժեք չեն բավարարում ժողովրդավարական չափանիշներին: Միաժամանակ, հարկ է նշել, որ կառավարման պրակտիկայի ընթացքում ՄԱԿ-ը զարգացրել է նաև ժողովրդավարական պատասխանատվության մեխանիզմներ և ընթացակարգեր, որոնք այս կամ այն կերպ զսպիչ ազդեցություն ունեն միջազգային վարչակազմի գործունեությունների վրա, այդ թվում՝ Գլխավոր քարտուղարի՝ Անվտանգության խորհրդին ներկայացվող, պարբերական զեկույցները, մարդու իրավունքների պաշտպանի ինստիտուտը, պետական բարձր աստիճանի դատարանների ընդարձակ իրավասությունը և այլն: Ի լրումն դրան, հետևողական փոփոխություններն արվում միջազգային կառավարման կիրառման արդարացնող գլխավոր փաստարկն այն է, որ ոչ ժողովրդավարական վարչակարգի հաստատման հավանականությունը հասցված է նվազագույնի: Հաշվի առնելով միջազգային վարչակազմին տրամադրված լիազորությունները և մանդատը՝ քիչ հավանական է ավտորիտար կառավարման համակարգի վերահաստատման հնարավորությունը, ինչը հատուկ էր ժողովրդավարացման երրորդ ալիքի մի շարք երկրների:

Արտաքին ազդեցության ուղղակի և անուղղակի լծակները

Միջազգային համայնքի ազդեցությունը ժողովրդավարացման գործընթացների վրա կարող է ունենալ ինչպես անուղղակի, այնպես էլ ուղղակի բնույթ: Հողվածն առավելապես կենտրոնացած է ուղղակի մեխանիզմների վրա, հաշվի առնելով վերջին շրջանում միջազգային կառավարման շրջանակներում արտաքին դերակատարներին վերապահված զգալի, հարաբերականորեն լեգիտիմ իշխանությունը³, որը հնարավորություն է տալիս ուղղակիորեն ազդել քաղաքական զարգացումների, այդ թվում՝ քաղաքական վարչակարգի ձևավորման վրա: Այդուհանդերձ, անուղղակի մեխանիզմների շարքում հարկ է անդրադառնալ Լինցի և Ստեպանի առաջարկած zeitgeist⁴-ի գաղափարին, որն իրենից ներկայացնում է միջազգային քաղաքական մշակույթի ձև: Դրա հիմքում ընկած է այն մոտեցումը, որ եթե ժողովրդավարության գաղափարն ամրապնդի իր հիմքերը միջազգային գաղափարական համայնքում՝ առանց մրցակցային այլընտրանքների, երկիրը կունենա հաջող անցման ավելի մեծ հնարավորություններ: Ի տարբերություն Եվրոպայում միջապատերազմական շրջանին բնորոշ ժողովրդավարության հիմնական այլընտրանքների՝ կոմունիստական և ֆաշիստական գաղափարախոսությունների, ներկայիս zeitgeist-ը նպաստել է այնպիսի ոչ ժողովրդավարական վարչակարգերի տապալմանը, ինչպիսիք են Լատինական Ամերիկայի ռազմական բռնապետությունները և Աֆրիկայի միակուսակցական կառավարությունները⁵:

Միջազգային ազդեցության առավել տարածված ուղղակի լծակներից է «քաղաքական պայմանականության» սկզբունքը: Վերջինս իրենից ներկայացնում է երկկողմ գործընթաց դոնոր և շահառու պետությունների միջև, որը ներառում է տնտեսական կամ քաղաքական շահի որոշակի

¹ Stahn C., *The Law and Practice of International Territorial Administration: From Versailles to Iraq and Beyond*, US, Cambridge University Press, 2008, pp. 703-704.

² Lemay-Hébert, N., *State-Building from the Outside-in: UNMIK and Its Paradox*, *Journal of Public & International Affairs*, 2009, 20, 65-90.

³ Kirakosyan M., *The Possibilities of Increasing the Efficiency of International Territorial Administration*, *Armenian Journal of Political Science*, 2015, 1, 2, 117-135.

⁴ Linz J., Stepan A., *Problems of Democratic Transition and Consolidation: Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe*, US, The Johns Hopkins University Press, 1996.

⁵ Tansey O., *Op. cit.*, p. 38.

ձև՝ միայն ի պատասխան ժողովրդա-վարական զարգացման ուղղությամբ ներպետական հասակ գործողությունների: Միջազգային կառավարման ժամանակ արտաքին իշխանությունները հաճախ օգտագործում են տարածքից դուրս գալու և պետական իշխանությունների լիազորությունների փոխանցման ժամկետները՝ որոշակի վարքագիծ ձևավորելու և կոնկրետ վարչակարգի հաստատման վրա ազդելու համար: Օրինակ, 2003թ. Կոսովոյի համար առաջադրված չափորոշիչները՝ գլխավորապես մարդու իրավունքների և ժողովրդավարության ոլորտներից, որոնք բավարարելու դեպքում միայն հնարավոր կլիներ սկսել կարգավիճակի վերաբերյալ բանակցություններ; Կայունացման և Ասոցացման համաձայնագրի կնքումը, ինչպես նաև Խաղաղության համաձայնագրի իրականացումը վերահսկող խորհրդի (Peace Implementation Council)՝ Բոսնիայում տիրող իրավիճակի վերաբերյալ դրական գնահատա-կանը՝ որպես Բոսնիայում Բարձրագույն ներկայացուցչի գրասենյակի փակման նախապայմաններ: Միջազգային կազմակերպությունները կարող են կիրառել նաև պայմանականության մեկ այլ ձև՝ «անդամակցության պայմանականությունը»՝ որպես ժողովրդավարաց-ման գործում իրենց դերակատարության բաղկացուցիչ մաս:

Ազդեցության ուղղակի լծակների շարքում հարկ է նշել նաև միջազգային վերահսկողության գործոնը, որը կարող է ներառել ուժի կամ դրա կիրառման սպառնալիքի օգտագործում: Մի կողմից, միջազգային դերակատարները կարող են խթանել ժողովրդավարացումը՝ վերացնելով արտաքին վերահսկողությունը և ապահովելով քաղաքական զարգացման ավելի մեծ ինքնավարություն: Ազդեցության այդ ձևը բնորոշ էր Երկրորդ համաշխարհային պատերազմին հաջորդած ապագադրության շրջանին: Ազդեցության մյուս ձևը ենթադրում է ռազմական ուժի կամ դրա սպառնալիքի օգտագործում ոչ ժողովրդավարական կառավարությունը տապալելու և ժողովրդավարական կառավարում հաստատելու կամ դյուրաբեկ ժողովրդավարական կառավարումն ամրապնդելու համար: Երկրորդ ձևի կիրառման մենաշնորհը պատկանում է Միացյալ Նահանգներին, որը ռազմական միջամտության ճանապարհով մի շարք դեպքերում (Պանամա, Ֆիլիպիններ, Աֆղանստան, Իրաք, Լիբիա և այլն) ուղղակի-որեն ազդել է քաղաքական վարչակարգի փոփոխության վրա¹:

Անցումային կառավարման շրջանում միջազգային կազմակերպությունների ուղղակի ազդեցությունը դրսևորվում է նաև

- Կառավարման օրակարգի սահմանման լիազորությամբ, ինչը միջազգային դերակատարներին հնարավորություն է տալիս որոշել քննարկման ենթակա խնդիրների և դրանց՝ մեկը մյուսի նկատմամբ ստորադասության հարցը:
- Վետոյի իրավունքով, որը կարող է տարածվել ընդհուպ ներպետական դերակատարների առաջ քաշած օրենքների վրա:
- Ներպետական օրենսդրության մշակման գործընթացում ուղղակի ներգրավվածությամբ²:

Արտաքին վերահսկողության մեխանիզմների կիրառման հնարավորություններն Արցախի Հանրապետությունում

Ֆրիդրմ Հաուսի քաղաքական իրավունքների և քաղաքացիական ազատությունների վարկանիշային ցուցակում դե ֆակտո պետությունները երբեմն ավելի բարձր ցուցանիշներ են ունենում քան մետրոպոլիան, ինչպես, օրինակ, Արցախի Հանրապետությունը: Ազատությունն աշխարհում վարկանիշային ցուցակում Արցախի Հանրապետությունը ներառվել է 1998 թվականից: Հատկանշական է, որ 2003 թվականից առ այսօր այն որակվել է որպես մասամբ ազատ պետություն, այն դեպքում, երբ նույն ժամանակահատվածում Ադրբեյջանը՝ մետրոպոլիան, որից այն անջատվել է, բնորոշվել է որպես ոչ ազատ³: Ընդ որում, Արցախի դեպքում արտաքին միջամտությունը ժողովրդավարացման գործընթացներին եղել է նվազագույն՝ ի տարբերություն մի շարք այլ հետկոնֆլիկտային հասարակությունների, որոնք նույնիսկ ժողովրդավարական գործընթացներին միջազգային իշխանությունների տևական մասնակցությունից և պետական իշխանության

¹ **Wolfrum R.**, International Administration in Post-Conflict Situations by the United Nations and Other International Actors, *Max Planck UNYB*, 2005, **9**, 649-696.

² **Tansey O.**, Op. cit., p. 42:

³ Freedom in the World Reports, <https://freedomhouse.org/report-types/freedom-world>.

լիազորությունների լիակատար ստանձնումից հետո շարունակել են դրսևորել ավտորիտար միտումներ (Կոսովո, Արևելյան Թիմոր, Հարավային Սուդան և այլն):

2016թ ապրիլին մետրոպոլիայի սանձազերծած քառօրյա պատերազմը արցախյան հակամարտության կարգավորման գործընթացի ստեղծման տրամաբանական շարունակությունն էր, որը ցույց տվեց, որ անհրաժեշտ է նոր մեխանիզմների կիրառում հակամարտության կարգավորմանը հետամուտ լինելու համար: Ուստի չի բացառվում, որ առաջարկվող մոտեցումների թվում լինի արտաքին կառավարման մեխանիզմների կիրառումը, մասնավորապես, հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ կարգավորման վերաբերյալ վերջին՝ «Մադրիդյան», փաստաթղթի տարրերից մեկն էլ ենթադրում է Արցախի միջանկյալ կարգավիճակ: Ընդ որում, պետք է նշել, որ արտաքին վերահսկողության առաջարկության դեպքում մետրոպոլիայի համաձայնությունը կարելի է ի սկզբանե բացառել՝ հաշվի առնելով արտաքին կառավարման նախորդ ելքերը՝ Հատկանշական է, որ չճանաչված պետություններում միջազգային կառավարման վեց դեպքերից հինգն ավարտվել է անկախության հռչակմամբ, մեկը (Արևելյան Սլովենիա)՝ նախկին մետրոպոլիայի՝ Խորվաթիայի կազմ վերաինտեգրմամբ՝ ըստ նախանշված մանդատի: Միաժամանակ, ԼՂ-ն այդ սցենարի հավանականությունը կարող է դիտարկել առնվազն երեք նախապայամանի բավարարման դեպքում. Մադրիդյան փաստաթղթի առաջին սկզբունքի՝ ԼՂ հարակից տարածքների վերադարձի ի սկզբանե բացառում, քաղաքական կարգավիճակի հստակ սահմանում միջազգային մանդատում, ինչը ԼՂ-ի դեպքում լիարժեք անկախությունից բացի այլընտրանք չունի և տեղի իշխանություններին ստանձնած լիազորությունների փոխանցման հստակ ժամանակացույց: Այդ նախապայամանների առկայությունը էապես կնվազեցնի խնդրի վերջնական հանգուցալուծումից խուսանավելու հնարավորությունը: Ուստի, չնայած այն հանգամանքին, որ այդ մեխանիզմի կիրառման հեռանկարները ԼՂ հակամարտության կարգավորման շրջանակներում այսօր չեն նշմարվում, անհրաժեշտ է նման ուսումնասիրությունների ճանապարհով դիտարկել խնդրի կարգավորման հավանական տարբերակների հնարավոր օգուտներն ու վտանգները: